

Liberal program för att synliggöra de nationella minoriteterna i skolan

2005-05-18

Folkpartiet

Inledning

Sverige har på senare år tagit viktiga steg för att slå vakt om de fem nationella minoriteternas status. År 2000 ratificerades Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Sverige erkänner därmed fem nationella minoriteter: sverigefinnar, tornedalingar, samer, romer och judar. De nationella minoritetsspråken är finska, meänkieli, samiska, romani och jiddisch. I Sveriges riksdag råder en bred enighet om vikten av att värna om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken. Därför är det viktigt att de politiska ambitionerna inte stannar vid vackra ord utan fylls med ett verkligt innehåll. Utan sina nationella minoriteter skulle nämligen Sverige vara ett utarmat land. Att Sverige varit en homogen nation fram till efterkrigstidens invandring är en myt som inte förtjänar att leva vidare.

Liberal politik utgår ifrån individens rätt att själv forma sitt liv. Utgångspunkten för minoritetspolitiken måste därför vara att stärka individers möjligheter att utifrån sina egna önskemål kunna hävda och utveckla sin egen kultur. Ett viktigt påpekande är att situationen skiljer sig åt för de olika minoriteterna. De kan och ska inte dras över en kam.

Det är nu mer än fem år sedan riksdagen fattade beslut om åtgärder för de nationella minoriteterna och inriktningen av minoritetspolitiken. Målen fastställdes hösten 2000 och har inte utvärderats sedan dess. Enligt Folkpartiets uppfattning förtjänar vårt land en minoritetspolitik, baserad på liberala värden som individualism, respekt för individen och valfrihet.

"Även en tusenmilafärd börjar med ett steg"

Kunskapen om de nationella minoriteterna är dålig

- Tydliggör Sveriges mångkulturella karaktär genom att omnämna de nationella minoriteterna och minoritetsspråken i regeringsformen.
- Genomför en översyn hur frågor kring minoriteter och minoritetsspråk uppmärksammas inom grundskolan.
- Ge skolan skärpta riktlinjer när det gäller att sprida kunskaper om samtliga nationella minoriteter.
- Ställ tydliga krav på att kunskaper om de nationella minoriteterna ska förmedlas inom ramen för lärutbildningarna.

För de flesta svenskar är det inte enkelt att på uppmaning räkna upp Sveriges fem nationella minoriteter. Anledningen är att stadsmakterna fram till våra dagar ibland direkt motarbetat de nationella minoriteternas och minoritetsspråkens fortlevnad. För att bryta det mönstret på ett tydligt sätt måste de nationella minoriteterna och minoritetsspråken erkännas och tydliggöras. En stats erkännande av minoriteters existerande får dock aldrig leda till att den kollektiva grupptillhörigheten bildar utgångspunkt för en politik där kollektivet överordnas den enskilde.

I enlighet med Riksdagens beslut skall de nationella minoriteterna och minoritetsspråken stödjas genom rikstäckande åtgärder. Med tanke på det långvariga osynliggörandet av minoriteterna och minoritetsspråken skulle det vara en mycket viktig markering att namnge de nationella minoriteterna i regeringsformen. Därigenom skulle Sveriges mångkulturella karaktär tydliggöras.

Genom ökad kunskap ökar förståelsen och toleransen för språkliga och kulturella olikheter. Kunskapen om de nationella minoriteterna är bristfällig. Det är viktigt att fördomarna minskar och att kunskapen om de nationella minoriteternas situation ökar. Här har skolan en viktig roll att fylla. Därför är det särskilt angeläget att skolan lever upp till läroplanens mål beträffande nationella minoriteter.

Enligt läroplanen för grundskolan framgår att, eleverna ska ges kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia.

Therese Karlsson, vid Umeå universitet, har kartlagt hur och i vilken omfattning samer förekommer i samhällsorienterade läromedel riktade mot skolungdomar i årskurs 4-9. Förhållandena är alarmerande eftersom 30 av 63 undersökta böcker inte behandlar samiska frågor överhuvudtaget. De skildringar som återfinns i litteraturen är kortfattade. Den bild som förmedlas är ofta en stereotyp, romantiserande bild av samerna med betoning på rennäring. Övriga nationella minoriteter omnämns knappast alls. Det är helt uppenbart att den kommunala skolan inte lever upp till den nationella läroplanen.

Om kunskaper i dagsläget ska förmedlas är en förutsättning att det finns eldsjälar inom lärarkåren som brinner för de nationella minoriteterna. Kurslitteraturen lämnar i det närmaste ämnet därhän. Enligt Folkpartiets uppfattning bör skolan ges skärpta riktlinjer när det gäller att sprida kunskaper om samtliga nationella minoriteter.

Rätten till undervisning måste tydliggöras

- Inför full etableringsfrihet inom förskola och skola.
- Tydliggör och erkänn minoritetsspråken.
- Konkretisera kraven på modersmålsundervisning i minoritetsspråk.

Det är inte bara undervisning om nationella minoriteter som är eftersatt utan även undervisning riktad till de nationella minoriteterna. Om minoritetsspråken ska kunna leva vidare måste det finnas större möjligheter till undervisning i minoritetsspråk. Goda intentioner för förskole- och skolundervisning på

minoritetsspråk hjälper knappast när verkligheten ter sig på ett annat sätt än lagstiftarna tänkt sig. Friskolor med språkprofil är ofta mycket framgångsrika med att hitta pedagogiska inriktningar att utveckla elevernas färdigheter i både minoritetsspråket och svenska. Vi förespråkar en omläggning av skolpolitiken i liberal riktning som ökar skolornas möjlighet att själva organisera undervisningen och välja pedagogiska angreppssätt. Den etableringsfrihet vi förespråkar för enskilda förskolor, kombinerat med valfrihet för föräldrarna att välja den förskola som bäst passar barnet förbättrar möjligheterna att driva förskolor inriktade på barn som talar minoritetsspråk. Förskolan skall, enligt Lpfö 98, bidra till att barn med ett annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål.

Enligt grundskoleförordningen är en kommun skyldig att anordna modersmålsundervisning om minst fem elever önskar undervisning i språket. För elever som efterfrågar samiska, tornedalsfinska eller romani ställs dock högre krav på kommunerna när det gäller att anordna undervisning. För att få rätt till undervisning på övriga minoritetsspråk krävs att eleverna äger vissa grundläggande kunskaper såsom att språket används som umgängesspråk i hemmet. Om lärare med erforderliga kunskaper saknas uteblir skyldigheten för kommunerna erbjuda undervisning på minoritetsspråk. Följaktligen uppstår den absurda situation där föräldrarna måste ge sina barn baskunskaper i det egna språket för att på så vis bli kvalificerade till undervisning i den kommunala skolan. Det förutsätter också att det finns tillgång till lärare med rätt kompetens i kommunen. Unga samer som inte får tillräckligt stöd i hemmet löper därmed risk att gå miste om sitt språk. Regeringen har emellertid uppmärksammat problemet. I skriften "Samer – ett ursprungsfolk i Sverige" påpekas kommunernas ansvar. De konstruktiva förslagen till en lösning på problemet lyser dock med sin frånvaro.

Grundskoleförordningen kap 2 13 §

En kommun är skyldig att anordna modersmålsundervisning i ett språk, endast om det finns en lämplig lärare. En kommun är skyldig att anordna sådan undervisning om minst fem elever önskar undervisning i språket. När det gäller samiska, tornedalsfinska eller romska elever är kommunen skyldig att anordna modersmålsundervisning även om antalet elever är mindre än fem.

Det är också ytterst angeläget med ett förtydligande och ett erkännande för minoritetsspråkens ställning. Det är den enskilda människan som ska avgöra vilken gruppstillhörighet eller språklig gemenskap hon/han önskar tillhöra. Det är inte staten, traditionen eller utomstående bedömare som skall avgöra i vad mån man känner att man tillhör en nationell minoritet eller en språklig gemenskap eller ej. Statens uppgift är istället att skapa förutsättningar för individen att stärka sina kunskaper på sitt eget modersmål. Enligt den praxis som utvecklats kan man med fog fråga sig resa frågan om Sverige lever upp till artikel 30 i FN:s barnkonvention.

Artikel 30

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller personer som tillhör en urbefolkning skall ett barn som tillhör en sådan minoritet eller urbefolkning inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

Mellan två stolar

- Utveckla den offentliga informationen på de nationella minoritetsspråken.
- Erbjud riksdagens elektroniska tjänst, e-prenumeration, på samtliga nationella minoritetsspråk.

Det är nu mer än fem år sedan målet för minoritetspolitiken som ett eget politikområde fastställdes av riksdagen. Någon omfattande justering har inte ägt rum sedan dess (prop. 1998/99:143 samt bet. 1999/2000:KU6). Istället har de nationella minoriteterna endast avhandlas genom kortare avsnitt i budgetpropositionerna. Begreppet nationell minoritet tenderar att bli urvattnat för gemene man. Enligt Folkpartiet kan och ska inte de nationella minoriteterna "buntas ihop". Dels handlar om enskilda individer med individuella behov, dels att förutsättningarna för dem är mycket olika. Men samer,

tornedalingar, judar, romer och sverigefinnar åtnjuter trots allt en politisk särställning. För den oinvidige är det dock inte enkelt att avgöra vad som skiljer nationella minoriteter från andra minoriteter. Ett talande exempel är riksdagens elektroniska tjänst kallad e-prenumeration. Tjänsten avser information om riksdagsbeslut i korthet och är förutom på svenska tillgänglig på persiska, serbiska, kroatiska, bosniska samt spanska. De nationella minoritetsspråken lyser däremot med sin frånvaro. Som same, tornedaling, jude, rom eller sverigefinne ges man således sämre förutsättningar att på sitt eget språk delta i det svenska offentliga samtalet än t.ex. en spanjor, trots att det finns uttalade mål om språkets fortlevnad och bevarande. De nationella minoriteterna befinner sig därmed i ett gränsland där de i vissa fall jämföras med andra minoriteter. I andra situationer uppslukas de fem nationella minoriteterna i den svenska majoriteten och utlovade rättigheter stannar vid tomt prat. Denna politiska inkonsekvens är djupt olycklig och är inte till gagn för någon.

Folkpartiet anser att regeringen ska återkomma till riksdagen snarast med förslag till åtgärder som bidrar till att same, tornedalingar, judar, romer och sverigefinnar får en mindre utvattnad profil gentemot andra minoriteter. Annars finns en risk att vi hamnar i ett läge där de nationella minoriteterna vare sig utgör en erkänd minoritet eller ingår i den svenska majoritetsbefolkningen.

Fler myndigheter är inte lösningen

- Ersätt Myndigheten för skolutveckling med en nationell kvalitetsinspektion.

Regeringen vill gärna förmedla en bild som kännetecknas av politiska initiativ och handlingskraft. Folkpartiet anser att Skolverket bör få tydligare riktlinjer när det gäller att fastställa kursplanerna. Myndigheten för skolutveckling bör läggas ner och ersättas av en nationell kvalitetsinspektion (se motion 2004/05:Ub258). Folkpartiet vill ha en renodlad tillsynsroll för den nationella kvalitetsinspektionen för att bl.a. undervisning om minoriteter och undervisning på minoritetsspråk inte ska förvandlas till enbart paroller utan pratisk innebörd.

Etermedia i minoritetsspråkens tjänst

- Öka möjligheterna för sändningar på nationella minoritetsspråk inom radio och TV.
- Skapa fristående fonder för att stödja public-serviceprogram där stiftelser, intresseorganisationer och kommersiella radio- och TV-stationer kan erhålla medel.

Regeringen är en varm förespråkare för övergången från analoga markbundna sändningar till digitala vilket påbörjas senare under året. Debatten kring digital-tv är oftast av teknisk karaktär och åsidosätter ofta de nya möjligheter som ges till ett bredare programutbud. Den kommission som utreder växlingen till digital-tv på uppdrag av regeringen har dock givits direktiv att kartlägga hur medielandskapet kan förändras och utvecklas i tittarnas tjänst. Produktion och distribuering av program förmodas inom de närmsta åren genomgå en smärre revolution med lägre kostnader som följd. Detta borde vara goda nyheter för tv-program på minoritetsspråk. Men den senaste offentliga utredningen på området, Radio och TV i allmänhetens tjänst (SOU 2005:2), bortser dock från möjligheten att upphandla public service-tjänster på entreprenad. De tre statliga etermediaföretagen, Sveriges Television AB, Sveriges Radio AB samt Sveriges Utbildningsradio AB, åtnjuter en särställning när det gäller public service. Finansiering av programinnehåll i allmänhetens tjänst med offentliga medel utreds gärna grundligt. Invändningarna hopar sig först vid tanken på att ge ekonomiskt stöd till public service i de former som inte nödvändigtvis är statliga. Regeringen har därför gett kringkurna direktiv för utredningens arbete. Man nöjer sig kortfattat med att konstatera att ”trovärdigheten blir också enligt utredarnas mening naggad i kanten om public service blir beroende, i större eller mindre grad, av kommersiella medel”.

Det kan omöjligt vara en absolut sanning att staten är den enda garanten för att få ett utbud med ”samhällsansvar”. I själva verket är det högst beklagligt att i förbifarten avfärda alla icke-statliga aktörer. Det viktiga för utredningar av denna karaktär torde istället vara att säkerställa ett rikt och

varierat programutbud med hänsyn till kulturella och språkliga minoriteter utan förutfattade meningar och tradition på medieområdet. Den ensamrätt som de tre statliga företagen har framstår som så självklar att sändningstillstånden en gång för alla kan huggas in i stentavlor. Men faktum kvarstår att utbudet på minoritetsspråk har förutsättningar att öka markant om stiftelser, kooperativ eller företag gavs liknande chanser att producera program med public service-innehåll. Folkpartiet vill ha en utredning som inte är begränsad av snäva direktiv och där sändningstillstånd till nya aktörer grundligt utvärderas.

Folkpartiet anser att Sverige behöver en ny, modern finansiering av public-service som långsiktigt säkrar dess oberoende och kvalitet. Av den anledningen bör flera fristående fonder skapas för att stödja public-serviceutbudet inom radio och TV. För att säkerställa minoritetsspråkets fortsatta existens är det av yttersta vikt att även stiftelser, intresseorganisationer och kommersiella företag kan ansöka om att erhålla medel från fonderna. Bland dessa aktörer finns kompetens om de nationella minoriteterna som omöjligen kan tillgodoses till fullo av de tre statliga etermediaföretagen. Fonderna skulle ges särskilda anvisningar till att värna om regional etablering och spridning eftersom samhällsfrågor och opinionsbildning påverkas av var de publicistiska besluten tas. Finansieringen av fonderna torde ske bl.a. genom auktionering av radiofrekvenser, koncessionsavgifter för TV-sändningar och intäkter från nätavgifter.

Liberal vision och reformprogram

Kommunerna uppvisar idag betydande skillnader vad det gäller tillgång på kvalificerad personal, förekomst av modersmålsundervisning m.m. Regeringens lösning på problemet är, förutom en ny myndighet, att via konferenser ge information till kommuner och landsting. I det socialdemokratiska Sverige står myndigheter och kommuner i fokus i stället för individen. Följderna av regionaliserad minoritetspolitik är uppenbara. Enligt vår uppfattning förtjänar de nationella minoriteterna ett bättre öde. Folkpartiet vill förtydliga rättigheterna för de nationella minoriteterna utan att fördenskill göra avkall på det kommunala självstyret. Det får inte finnas oklarheter avseende modersmålsundervisningen som innebär att kommunerna antingen blir oförmögna att fatta beslut eller restriktiva i sina bedömningar. I skolan ska kursplanerna följas. Den av folkpartiet föreslagna nationella kvalitetsinspektionen bör få tillsynsansvar så att både undervisningen *om* nationella minoriteter och undervisningen *för* nationella minoriteter håller fullgod standard. Myndigheten för skolutveckling kan därför läggas ned. Ett minimikrav är att de nationella minoriteterna skrivs in i regeringsformen. Även om de nationella minoriteterna har olika förutsättningar måste regeringen närmare kunna förklara, motivera och tydliggöra den förda politiken.

Sammanfattning

- Tydliggör Sveriges mångkulturella karaktär genom att omnämna de nationella minoriteterna och minoritetsspråken i regeringsformen.
- Genomför en översyn hur frågor kring minoriteter och minoritetsspråk uppmärksammas inom grundskolan.
- Ge skolan skärpta riktlinjer när det gäller att sprida kunskaper om samtliga nationella minoriteter.
- Ställ tydliga krav på att kunskaper om de nationella minoriteterna ska förmedlas inom ramen för lärarutbildningarna.
- Inför full etableringsfrihet inom förskola och skola.
- Tydliggör och erkänn minoritetsspråken.
- Konkretisera kraven på modersmålsundervisning i minoritetsspråk.
- Utveckla den offentliga informationen på de nationella minoritetsspråken.
- Erbjud riksdagens elektroniska tjänst, e-prenumeration, på samtliga nationella minoritetsspråk.
- Ersätt Myndigheten för skolutveckling med en nationell kvalitetsinspektion.

- Öka möjligheterna för sändningar på nationella minoritetsspråk inom radio och TV.
Skapa fristående fonder för att stödja public-serviceprogram där stiftelser, intresseorganisationer och kommersiella radio- och TV-stationer kan erhålla medel.